

คุณสมบัติและบทบาทของเจ้าอาวาส ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา The Qualification and the Role of Buddhist Abbot in Buddhist Texts

พระมหาสมชาย ธมฺมวโร¹ และ ชนสิทธิ์ สิทธิ์สูงเนิน²

Phramaha Somchai Dhammavaro¹ and Chanasith Sithsungnoen²

¹มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

¹Mahachulalongkornrajavidyalaya University

²มหาวิทยาลัยศิลปากร

²Silpakorn University

¹Corresponding Author. sdamnoen@yahoo.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์คุณสมบัติและบทบาทของเจ้าอาวาสตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา จากการศึกษาพบว่า เจ้าอาวาส หมายถึง พระเถระผู้ได้รับการยอมรับให้ปกครองดูแลความเป็นอยู่ของภิกษุและรับภาระดูแลเสนาสนะในอาวาส อาวาสในสมัยพุทธกาลส่วนมากจะเป็นเสนาสนะที่สร้างในป่า เจ้าอาวาสควรมีคุณลักษณะสำคัญ คือ เป็นพหูสูต สมบูรณ์ทั้งมารยาทและวัตรปฏิบัติ ฉลาดในการใช้คำพูดต่อภิกษุและคฤหัสถ์ มีความรู้ในการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะ (ที่อยู่อาศัย) และทำหน้าที่โดยปราศจากอคติ เจ้าอาวาสมีบทบาทสำคัญ 5 ด้าน คือ (1) ให้ความสำคัญกับการพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา (2) เอาใจใส่ในการก่อสร้างและดูแลเสนาสนะในอาวาสให้พร้อมกับการพักอาศัย (3) ปกครองดูแลภิกษุในอาวาสให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย (4) อนุเคราะห์อาคันตุกภิกษุให้ได้รับความสะดวกในการพักอาศัยตามสมควร และ (5) ให้การสงเคราะห์ประชาชนใกล้เคียงด้วยความเมตตา รวมทั้งการแจ้งข่าวบุญกุศลและการเยี่ยมเยียนยามเจ็บป่วย

เจ้าอาวาสในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีรายละเอียดแตกต่างจากเจ้าอาวาสในสังคมไทย เพราะในสังคมไทย เจ้าอาวาสเป็นผู้ได้รับการแต่งตั้งจากคณะสงฆ์ผู้ปกครอง มีคุณสมบัติ อำนาจและหน้าที่ตามกฎหมายคณะสงฆ์ กฎหมายบ้านเมืองและพระธรรมวินัย มีความรับผิดชอบการบริหารและการจัดการทุกอย่างในวัด โดยมีผู้ช่วยเจ้าอาวาส กรรมการวัดและเฝ้าระวังการเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือ

คำสำคัญ : คุณสมบัติ; บทบาท; เจ้าอาวาส; คัมภีร์พระพุทธศาสนา

Abstract

This article is aimed at analyzing the qualification and roles of Buddhist abbot in the Buddhist texts.

As the result, the Buddhist abbots means the Buddhist monks who has been authorized to foster monks' well-being and rule the temple. Mostly, the temple in the Buddha's lifetime was allocated in the forest. The qualifications of the abbot are: quality of learn person (Pahusutta), quality of manner, quality of communication with monks and layman, quality of construction and renovation (residence), and quality of justice. The roles of Buddhist abbot are: 1) Realizing on self-improvement according to the three studies (Tri Sikha), 2) concerning of temple construction and it ready for dwelling, 3) fostering of the Buddhist monks in the temple and encouraging them to observe doctrine, 4) welcoming and reserving monks who visited during their stay, and 5) assisting and subsidizing people who live near the temple with compassion, informing them about the religious rites, and visiting them when they are sick.

The roles of the Buddhist abbots as appeared in the Buddhist texts have different details from the roles of Buddhist abbots in the Thai society. The Buddhist abbots are appointed by the administrator monks (Sangha). They have the qualifications, authority and roles according to the laws and discipline. They are responsible for administering and managing in the temple by supporting of the assistant abbot, temple committee, and manager of temple affaire.

Keywords: Qualification; Role; Buddhist Abbot; Buddhist Text.

บทนำ

ในระยะแรกที่พระพุทธองค์ออกประกาศศาสนายังไม่ทรงอนุญาตที่พักอาศัยอย่างเป็นทางการแก่พระสาวก พระภิกษุที่บวชช่วงนั้นจึงต้องพักอาศัยอยู่ตามป่า ภูเขา ถ้ำหรือโคนไม้ ต่อเมื่อมีคนเข้ามาบวชมากขึ้นจึงมีคฤหัสถ์สร้างวัดให้เป็นที่พักอาศัยประจำ วัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนา ชื่อ วัดเวฬุวัน ตั้งชื่อตามอุทยานหลวงของพระเจ้าพิมพิสารผู้เป็นเจ้าภาพสร้างถวายพระพุทธเจ้าและหมู่ภิกษุ (Thai Tipitaka4/59/72) ในสังคมไทยสถานที่พักอาศัยของภิกษุในพระพุทธศาสนามีชื่อเรียกว่า วัด คำนี้ตรงกับคำภาษาบาลีว่า อารามบ้าง อาวาสบ้าง วิหารบ้าง จากการศึกษาพบว่า วัดในพระพุทธศาสนามีลักษณะบางอย่างคล้ายกับอาศรมของดาบส ฤๅษีหรือขฤๅล และอารามของพวกปริพาชก แต่ก็มีลักษณะหลายประการที่มีเฉพาะในพระพุทธศาสนา ที่ผ่านมายังไม่มีการศึกษาอย่างชัดเจนว่า เจ้าอาวาสในสมัยพุทธกาลมีคุณสมบัติ บทบาท และหน้าที่อย่างไรบ้าง พบแต่เพียงข้อมูลว่า ในวัดที่ไม่มีพระพุทธเจ้าประทับอยู่นั้นจะมีการมอบหมายให้ภิกษุผู้เป็นสังฆเถระทำหน้าที่เป็นเจ้าอาวาส เรียกว่า “อาวาสิกะ” ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงสนใจที่จะศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับเจ้าอาวาสในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ทั้งที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก ตอนเสนาสนขันธกะ อาวาสิกะวัดตถาในวัดตขันธกะและพระสูตรตันตปิฎก ตอนอาวาสิกวรรค (Thai Tipitaka/22/231-240/373-373)

อนึ่ง สองปีที่ผ่านมาได้มีการเรียกร้องให้มีการปฏิรูปพระพุทธศาสนาหลายด้าน เรื่องหนึ่งที่มีการพูดถึงกัน คือ เสนอเก็บภาษีจากพระสงฆ์รายได้เกินกว่า 2 หมื่น และจากวัดที่จัดกิจกรรมเชิงพุทธพาณิชย์ และเสนอให้มีการปลดเปลี่ยนตำแหน่งเจ้าอาวาส จึงเป็นเรื่องน่าศึกษาให้ทราบว่า เจ้าอาวาสในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีคุณสมบัติและบทบาทอย่างไรบ้างจึงจะสอดคล้องตามพระธรรมวินัยและสอดคล้องกับบริบทสังคมไทยปัจจุบัน หรือ การแสดงบทบาทในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตประจำวันสามารถนำมาช่วยแก้ปัญหาในชีวิตได้อย่างเหมาะสม ปฏิบัติตามคำแนะนำ ตลอดจนสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขหรือเป็นแนวทางพัฒนาทั้งทางร่างกาย จิตใจปัญญา และสิ่งแวดล้อม ส่งผลให้มีบุคลิกภาพที่ดีและบรรลุเป้าหมายสูงสุดของชีวิต (Phra Watcharawit Imwongsa, 2016; Phrakhrusathitdhammalangkar Jamnion Sujato, 2017; Wipatchawatee, 2017)

บทความนี้ต้องการจะศึกษาความหมายของคำว่า เจ้าอาวาส (อาวาสิกะ) รวมทั้งจะศึกษาคุณสมบัติและบทบาทของเจ้าอาวาสในคัมภีร์พระพุทธศาสนา พร้อมกันนั้นจะเสนอแนะด้วยว่า ผู้เป็นเจ้าอาวาสในสังคมไทยควรมีคุณสมบัติและบทบาทอย่างไรจึงจะสอดคล้องกับบริบทสังคมไทยในปัจจุบันซึ่งมีความแตกต่างจากสมัยพุทธกาล

ความหมายของคำว่า เจ้าอาวาส (อวาสลิกะ)

ในสมัยพุทธกาลก็มีการกล่าวถึงภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาสทั้งในพระวินัยปิฎกและพระสุตตันตปิฎก เพื่อให้เห็นว่าเจ้าอาวาสมีบทบาทสำคัญอย่างไรต่อพระพุทธศาสนาและสังคม ในเบื้องต้นนี้ ผู้เขียนจะได้แสดงให้เห็นว่าภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาสในสมัยพุทธกาลมีความเป็นมาอย่างไร มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

“เจ้าอาวาส” เป็นคำที่สังคมไทยเรียกพระภิกษุซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่ง ผู้ปกครองวัด (The Royal Academy, 2003) ตรงกับภาษาบาลีว่า อวาสลิกะ แปลได้ 2 ความหมาย คือ (1) ภิกษุผู้อยู่ประจำในอาวาส หรือ ภิกษุผู้อยู่ในอาวาส และ (2) ภิกษุผู้ปกครองดูแลอาวาส

ตามความหมายนี้ ภิกษุที่เป็นเจ้าอาวาสนั้นจะต้องพักอาศัยอยู่ในวัดแห่งใดแห่งหนึ่งเป็นประจำและดูแลความเรียบร้อยของเสนาสนะต่างๆ ในวัดให้เพียงพอต่อการอาศัยและคงทนถาวร ตำแหน่งของภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาสนี้ไม่มีการแต่งตั้งจำทางฝ่ายบ้านเมืองเหมือนในสังคมไทยปัจจุบัน ส่วนมากเจ้าอาวาสจะเป็นพระสังฆเถระ หรืออุปัชฌาย์อาจารย์ผู้ที่ได้รับการยอมรับจากคณะสงฆ์และได้ทำหน้าที่ปกครองศิษย์ในสำนัก และดูแลความเรียบร้อยของวัด

อย่างไรก็ตาม มีคำภาษาบาลีอีกศัพท์หนึ่งที่มีความหมายคล้ายกับอวาสลิกะ ได้แก่คำว่า “นิวาสี” หรือ “นิวาสลิกะ” แปลว่า ภิกษุผู้อยู่ประจำ [ในอาวาส] หรือภิกษุเจ้าถิ่น คำนี้ใช้เรียกภิกษุทั่วๆ ไปที่อยู่ประจำในวัดแห่งใดแห่งหนึ่งโดยไม่ได้รับหน้าที่ปกครองดูแลวัด มองในแง่หนึ่งก็มีความหมายคล้ายกับคำว่า “พระลูกวัด” พระอรธกถาจารย์จำแนกให้เห็นความแตกต่างระหว่างเจ้าอาวาส (อวาสลิกะ) กับภิกษุเจ้าถิ่น (นิวาสลิกะ) ไว้ดังความในอรรถกถาพระวินัยปิฎกว่า

ในคำว่า อวาสลิกา โหนติ นี้ มีวินัยดัดดังนี้- อาวาสของภิกษุเหล่านี้ มีอยู่; เหตุฉะนั้น ภิกษุเหล่านี้จึงชื่อว่า อวาสลิกะ (เจ้าอาวาส). วิหารท่านเรียกว่า อาวาส. วิหารนั้นเกี่ยวเนื่องแก่ภิกษุเหล่านี้โดยความเป็นผู้ดำเนินหน้าที่มีการก่อสร้างสิ่งใหม่ๆ และการซ่อมแซมของเก่าเป็นต้นภิกษุเหล่านั้นชื่อว่า อวาสลิกะ (เจ้าอาวาส) แต่ภิกษุเหล่าใด เพียงแต่อยู่ในวิหารอย่างเดียว, ภิกษุเหล่านั้น ท่านเรียกว่า นิวาสลิกะ (เจ้าถิ่น)

ตามความในอรรถกถาพระวินัยปิฎกนี้แสดงให้เห็นว่า เจ้าอาวาส (อวาสลิกะ) ได้แก่ภิกษุที่อาศัยอยู่ในวัด และมีหน้าที่สำคัญ คือ การปกครองดูแลความเรียบร้อยของวัด ด้วยการดำเนินการก่อสร้างเสนาสนะใหม่และทำการซ่อมแซมเสนาสนะเก่าที่ชำรุดทรุดโทรม ส่วนภิกษุอื่นที่อาศัยอยู่ในวัดอื่นๆ จะเรียกว่า พระลูกวัด หรือภิกษุเจ้าถิ่น (นิวาสลิกะ) ก็ได้ จากการศึกษาพบว่า โดยทั่วไปแล้วภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาสมักจะเป็นภิกษุที่อาศัยอยู่ในวัดนั้นๆ ก่อนภิกษุรูปอื่นและมักจะเป็นพระสังฆเถระ คือ ภิกษุผู้บวชก่อนภิกษุทุกรูปที่อยู่ในวัดเดียวกัน บางครั้งก็เป็นอุปัชฌาย์หรืออาจารย์ของภิกษุในวัดด้วย เจ้าอาวาสจึงมักจะได้รับความเคารพจากหมู่ภิกษุและประชาชนทั่วไป

จากที่กล่าวมาสรุปความได้ว่า ภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาสในสมัยพุทธกาลนั้นจะต้องพักอาศัยอยู่ในวัดแห่งใดแห่งหนึ่งเป็นประจำ พร้อมกันนั้นต้องทำหน้าที่ปกครองเพื่อนสหธรรมิกที่อาศัยอยู่ในวัดและดูแล

ความเรียบร้อยของเสนาสนะต่างๆ ในวัดให้เพียงพอต่อการเป็นที่อาศัย สะอาดและคงทนถาวร ตำแหน่งของภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาสนี้ไม่มีการแต่งตั้งจำทางฝ่ายบ้านเมืองเหมือนในสังคมไทยปัจจุบัน หากแต่เป็นคำเรียกพระสังฆเถระ อุปัชฌาย์หรืออาจารย์ผู้ที่ได้รับการยอมรับจากคณะสงฆ์และได้ทำหน้าที่ปกครองศิษย์ในสำนักและดูแลความเรียบร้อยของวัด

สถานะของเจ้าอาวาสสมัยพุทธกาลในฐานะผู้นำของวัด

ในการบำเพ็ญสมณธรรมนั้น พระพุทธองค์และพระภิกษุผู้เป็นสาวกจะให้ความสำคัญกับการพักอาศัยอยู่ในป่า พระพุทธองค์เห็นว่า นักบวชผู้สละบ้านเรือนออกมาแสวงหาความพ้นทุกข์นั้นควรจะอาศัยอยู่ในป่าไม้ เพราะการอยู่ในป่าจะทำให้ไม่ต้องพบปะผู้คนมาก อารมณ์จะได้ไม่ฟุ้งซ่านกับสิ่งนอกกาย แต่ถึงอย่างนั้นนักบวชก็ไม่ควรเป็นผู้หนีโลก เมื่อมีความเข้าใจหลักธรรมและเข้าใจชีวิตดีแล้วก็ควรจะนำธรรมที่ตนเองค้นพบไปแนะนำสั่งสอนชาวบ้านด้วย ด้วยเห็นความสำคัญของป่าดังกล่าวมานี้ ในสมัยพุทธกาล พระพุทธองค์จึงกำหนดให้ภิกษุพักอาศัยอยู่ในวัดซึ่งส่วนมากมีลักษณะเป็นป่า วัดในสมัยพุทธกาลหมายถึงสถานที่สำหรับพักอาศัยเพื่อบำเพ็ญสมณธรรมของภิกษุในพระพุทธศาสนา อาจจำแนกสถานของวัดกว้างๆ เป็น 2 ประเภท คือ

1) วัดที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่

สำหรับวัดประเภทนี้จะไม่มีการระบุตัวภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาส พระพุทธเจ้าจะอยู่ในฐานะเป็นประมุขของหมู่ภิกษุในกิจกรรมต่างๆ ทั้งที่อยู่ในวัดและนอกวัด ความเป็นอยู่หรือความเป็นไปต่างๆ ในวัด รวมทั้งการสนทนาธรรม การรับนิมนต์ก็จะมีพระพุทธองค์เป็นประธาน แต่บางกรณีแม้บางครั้งจะมีพระพุทธเจ้าประทับอยู่ในวัด ก็อาจมีการมอบหมายให้พระสังฆเถระทำหน้าที่สำคัญในนามคณะสงฆ์ได้ เช่น การอนุโมทนาในที่ดินถ้ำถาหาร แต่ก็เป็นการให้ความสำคัญแก่พระผู้มีพระราชาแก่กว่าภิกษุอื่นๆ เท่านั้น ไม่ได้ยกย่องในฐานะเจ้าอาวาสผู้ปกครองดูแลวัด (Thai Tipitaka/7/362/228-229)

2) วัดที่พระพุทธเจ้าไม่ได้ประทับอยู่

เนื่องจากวัดในสมัยพุทธกาลมีจำนวนมาก จึงมีบางวัดที่พระพุทธเจ้าประทับเป็นบางช่วงเวลา บางวัดพระพุทธเจ้าอาจไม่เคยประทับจำพรรษา จากการศึกษาพบว่า วัดที่พระพุทธเจ้าไม่ได้ประทับอยู่ด้วยนั้น จะมีภิกษุเจ้าอาวาสปกครองดูแล วัดประเภทนี้จะถือว่าเป็นสมบัติกลางของภิกษุผู้อยู่ในทิศทั้ง 4 คือภิกษุทุกรูปสามารถเข้ามาพักอาศัยในวัดได้ โดยพระพุทธองค์กำหนดให้มีเจ้าอาวาสกระทำวัตรต่อภิกษุผู้เดินทางผ่านมาพัก เรียกว่า อาวาสกวัตร และกำหนดวัตรให้ภิกษุผู้เดินทางผ่านมาพักได้ปฏิบัติเรียกว่า อาคันตุกวัตร เจ้าอาวาสในสมัยพุทธกาลจึงเป็นบุคคลที่มีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาทั้งในส่วนที่เป็นศาสนวัตถุและศาสนบุคคล สรุปลักษณะของเจ้าอาวาสได้ดังต่อไปนี้

(1) เจ้าอาวาสเป็นภิกษุผู้อยู่ประจำวัดเป็นเวลานานพอสมควรจนเป็นที่รับรู้ของสังคม และได้รับความไว้วางใจให้ดูแลความเรียบร้อยต่างๆในวัด การเข้าสู่ตำแหน่งเจ้าอาวาสนั้นไม่พบข้อมูลอย่างชัดเจนว่าต้องได้รับการแต่งตั้งจากฝ่ายบ้านเมืองหรือฝ่ายคณะสงฆ์

(2) เจ้าอาวาสเป็นผู้มีส่วนสำคัญเกี่ยวกับเสนาสนะในวัด 2 ด้านที่สำคัญ คือ การสร้างเสนาสนะใหม่และปฏิสังขรณ์เสนาสนะเก่าทั้งนี้เพื่อให้วัดมีเสนาสนะที่เพียงพอต่อการพักอาศัยของภิกษุในวัดและภิกษุทั่วไปที่เดินทางผ่านมา

(3) เจ้าอาวาสเป็นตัวแทนของวัดตอนรับอาคันตุกภิกษุ คือ เมื่อมีอาคันตุกภิกษุเดินทางผ่านมาพักในวัด หากเจ้าอาวาสมีพรรษาแก่กว่า หลังจากนุ่งห่มให้เรียบร้อย เก็บบริขารและทำกิจส่วนตัวแล้ว อาคันตุกภิกษุจะต้องไปไหว้พระสังฆเถระที่เป็นเจ้าอาวาสแล้วค่อยเข้าพักในเสนาสนะที่สงฆ์จัดให้ แต่หากเจ้าอาวาสมีพรรษาอ่อนกว่า เจ้าอาวาสจะเป็นฝ่ายไหว้อาคันตุกภิกษุและบอกคฤหัสถ์ให้มาถวายความอุปถัมภ์ภิกษุที่ใหม่ (Thai Tipitaka/22/234/376) ตามความหมายนี้ เจ้าอาวาสถือว่ามีส่วนสำคัญในการอำนวยความสะดวกให้แก่ภิกษุที่เดินทางผ่านมาให้ได้พักอาศัยในวัดตามเจตนาของอุบาสกอุบาสิกาที่ได้ถวายวัดแก่สงฆ์ในทิศทั้ง 4

(4) เจ้าอาวาสเป็นอุปฌาย์หรืออาจารย์ต้องเป็นผู้ใคร่ต่อการศึกษา สรรเสริญการเอาใจใส่การศึกษา ชักชวนให้ภิกษุอื่นให้ใคร่ต่อการศึกษาและสรรเสริญคุณที่มีจริงเป็นจริงของภิกษุอื่นที่ใคร่ต่อการศึกษาตามโอกาสอันควร (Thai Tipitaka/20/92/323) พร้อมกันนั้นก็ให้การศึกษาอบรมแก่ภิกษุในวัดให้ได้รับการศึกษาตามหลักไตรสิกขาจนกว่าจะมีปัญญารักษาดิน

(5) เจ้าอาวาสเป็นผู้ให้การอนุเคราะห์แก่คฤหัสถ์ผู้ถวายความอุปถัมภ์บำรุงวัดตามพระธรรมวินัย เช่น แนะนำให้รักษาศีลและปฏิบัติธรรม หากคฤหัสถ์ป่วยก็ต้องไปดูแลจิตใจ ฉลองศรัทธาตามสมควรไม่ว่าไทยธรรมจะเลวหรือประณีต ไม่ทำศรัทธาไทยให้ตกไป (Thai Tipitaka/22/235/377)

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า สถานะของเจ้าอาวาสในสมัยพุทธกาลส่วนมากจะโดดเด่นด้านการปกครองดูแลวัดและอำนวยความสะดวกให้แก่อาคันตุกภิกษุที่เดินทางผ่านมา พร้อมกันนั้นก็ยังมีหน้าที่ต้องให้การศึกษาอบรมแก่ภิกษุในวัดและให้การสงเคราะห์อุบาสกอุบาสิกาผู้เป็นกำลังหลักในการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาตามสมควรด้วย

บทบาทของเจ้าอาวาสที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาสในคัมภีร์พระพุทธศาสนาโดยเฉพาะที่ปรากฏในอวาลีภิกขุวรรค เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญมาต่อพระพุทธศาสนาและสังคมการทำหน้าที่เจ้าอาวาสจำต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลหลายฝ่ายทั้งที่เป็นบรรพชิตและคฤหัสถ์ แต่สิ่งหนึ่งซึ่งเป็นเรื่องที่น่าสนใจ คือ พระพุทธองค์จะให้ความสำคัญกับการพัฒนาตนเองของเจ้าอาวาส กล่าวคือในอวาลีภิกขุวรรคพระพุทธองค์ให้ความสำคัญกับการฝึกหัดพัฒนาตนเอง

ตามหลักไตรสิกขาของเจ้าอาวาสเป็นอันดับแรก เมื่อพัฒนาตนเองได้ดีพอสมควรแล้วค่อยผันตัวเองไปช่วยพัฒนาส่วนอื่นทั้งที่เป็นบุคคล (บรรพชิตและคฤหัสถ์) และเสนาสนะภายในวัด ดังนั้น ผู้ที่เป็นเจ้าอาวาสจะต้องเป็นคนมีความรู้และความสามารถ จากการศึกษาหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าแสดงไว้เป็นหลักในการปฏิบัติของเจ้าอาวาสโดยละเอียดแล้ว สามารถประมวลสรุปได้ว่า บทบาทหน้าที่ของเจ้าอาวาสในฐานะผู้นำของวัดที่เป็นไปตามพุทธประสงค์นั้นครอบคลุมใน 5 ด้านที่สำคัญ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) บทบาทของเจ้าอาวาสด้านการพัฒนาตนของเจ้าอาวาส

ในการแสดงหลักธรรมเพื่อเป็นข้อปฏิบัติแก่ภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาสนั้น พระพุทธองค์จะให้ความสำคัญแก่คุณสมบัติส่วนตัวของเจ้าอาวาสมาก โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมารายา วัตรปฏิบัติอันเป็นทำเนียบของภิกษุสงฆ์ รวมทั้งความรู้ในพระธรรมวินัย ความใส่ใจในการพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา และความก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรมตามลำดับ พอประมวลบทบาทของเจ้าอาวาสด้านการพัฒนาตนของเจ้าอาวาสได้ดังต่อไปนี้ (Thai Tipitaka/22/231-233/373-375)

(1) เจ้าอาวาสที่สังคมาควรยกย่องต้องมีอาภักิริยาเรียบร้อย ถึงพร้อมด้วยมรรยาทและข้อวัตรปฏิบัติตามแบบแผนของสมณะ คุณสมบัติข้อนี้นอกจากจะเป็นที่มาของความเลื่อมใสของพุทธ ศาสนิกชนแล้ว ก็จะเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ภิกษุสามเณรที่อยู่ใต้ปกครองด้วย

(2) เจ้าอาวาสต้องเอาใจใส่ในการศึกษาพระธรรมวินัย เป็นพหูสูตร ให้รู้หลักการสำคัญของพระพุทธ ศาสนาทั้งที่เป็นหลักการและข้อปฏิบัติ สามารถสั่งสอนแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ได้อย่างไม่ติดขัด คุณสมบัติข้อนี้นอกจากจะเป็นคุณต่อพระศาสนาด้านการสืบต่อคำสอนแล้ว ยังเป็นเครื่อง มีอสำคัญของการปกครองดูแลด้วย เพราะการที่พระพุทธองค์ตั้งวัดขึ้นก็เพื่อให้มีสภาพแวดล้อมบรรยากาศ ระบบความสัมพันธ์ที่เอื้อต่อการที่แต่ละบุคคลจะได้พัฒนาตนขึ้นมาด้วยหลักไตรสิกขา ไม่อนุญาตให้ภิกษุใหม่ปลีกตัวไปอยู่ผู้เดียวโดยไม่เกี่ยวข้องกับภิกษุอื่น ดังนั้น ในแต่ละวัดจึงต้องมีเจ้าอาวาส อุปัชฌาย์อาจารย์เป็นผู้ปกครองดูแลภิกษุใหม่ให้ได้รับการศึกษาจนกว่าจะมีปัญญารักษาตน

(3) เจ้าอาวาสต้องฉลาดในการใช้คำพูดในเวลาสั่งสอนภิกษุในวัดและคฤหัสถ์ ต้องฝึกใช้คำพูดที่งดงาม สื่อสารได้เข้าใจง่าย ในการสั่งสอนธรรมก็ต้องฝึกหัดจนสามารถกล่าวสอนธรรมให้ผู้มาหาเข้าใจได้อย่างชัดเจน ยอมรับไปปฏิบัติ ไร้ใจแก่ลัทธิและเบียดเบียนใจ โดยการกล่าวสั่งสอนนี้ต้องเป็นไปด้วยความหวังดี ปราศจากอคติและหวังความเจริญในพระธรรมวินัยเป็นสำคัญ

(4) เจ้าอาวาสต้องเป็นแบบอย่างที่ดีในด้านการทำความเพียรเพื่อขัดเกลาจิตใจ เนื่องจากพระพุทธ ศาสนาเป็นศาสนาแห่งการศึกษา ชีวิตของผู้บวชในพระพุทธศาสนาจึงเป็นชีวิตของผู้ศึกษาไปจนตลอดชีวิต โดยมีเป้าหมายสูงสุด คือ ความสิ้นอาสวกิเลส ตราบใดที่ยังไม่สำเร็จเป็นพระอรหันต์ก็ต้องศึกษากันไป

(5) เจ้าอาวาสต้องเอาใจใส่ในการพัฒนาของตนเองให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือ มีปัญญารู้แจ้งโลกตามความเป็นจริง (ทั้งเจโตวิมุตติและปัญญาวิมุตติ) พร้อมกันนั้นต้องสนับสนุนให้ภิกษุใน

วัดได้รับการศึกษาอบรมด้วย คุณสมบัติข้อนี้เป็นหลักธรรมที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในเกือบทุกพระสูตรที่กล่าวถึงเจ้าอาวาส โดยรับสั่งว่า เจ้าอาวาสผู้เป็นอานลาภเป็นผู้ที่ควรยกย่อง เป็นที่เคารพรักของหมู่คณะและทำวัดให้งาม

2) บทบาทของเจ้าอาวาสด้านการบริหารจัดการเสนาสนะในวัด

ในการแสดงบทบาทของภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาสด้านการบริหารจัดการวัดนั้น พระพุทธองค์จะให้เห็นว่า เจ้าอาวาสเป็นผู้มีหน้าที่บริหารจัดการวัดเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่เพื่อนสหธรรมิกผู้มาจากทิศทั้ง 4 พอประมวลบทบาทของเจ้าอาวาสด้านการบริหารจัดการวัดได้ดังต่อไปนี้

(1) เจ้าอาวาสจะต้องเป็นผู้พักอาศัยอยู่ในวัดเป็นเวลายาวนาน ข้อนี้ทำให้เจ้าอาวาสมัก จะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการสร้างวัดมาตั้งแต่ต้น ทำให้รู้จักเสนาสนะต่างๆ ในวัดดีว่า เหมาะสมแก่ภิกษุเช่นใด พร้อมกับรู้จักใช้วาจาและมีความฉลาดในการจัดให้ภิกษุเข้าอยู่ในเสนาสนะ

(2) เจ้าอาวาสจะต้องมีความรู้ในการก่อสร้างเสนาสนะต่างๆ ต้องรู้หลักการทำหน้าที่ของภิกษุผู้ชำนาญการก่อสร้าง (นวกัมมิกะ) (Thai Tipitaka/7/232/145-150) การก่อสร้างเสนาสนะในวัดนั้นจะต้องใช้ทรัพยากรหลายอย่าง เช่น ไม้ ดิน ศิลา หิน เสนาสนะแต่ละอย่าง เช่น ศาลา วิหาร มณฑป วัจจุฎฐี เรือนไฟ เรือนโพธิ์ โรงย้อม สิ่งก่อสร้างนี้ต้องใช้สิ่งก่อสร้างต่างกันไป การได้มาซึ่งวัสดุเหล่านี้จะต้องอาศัยศฤงคาร

(3) เจ้าอาวาสจะต้องเอาใจใส่ในการปฏิสังขรณ์เสนาสนะในวัดที่ชำรุดหักพัง โดยหน้าที่เจ้าอาวาสต้องรู้จักชักชวนศฤงคารที่ได้บารณาไว้ให้มาช่วยดำเนินการ เพราะภารกิจนี้บางอย่างภิกษุทำด้วยตนเองไม่ได้ต้องอาศัยศฤงคารช่วยเหลือ

(4) เจ้าอาวาสต้องเอาใจใส่ดูแลบริวารหรือสิ่งของเครื่องใช้อันเป็นสมบัติของสงฆ์ เพื่อให้อยู่ในสภาพที่ดีพร้อมใช้งานเวลาเมื่อคันตุกภิกษุมานักพักอาศัย เนื่องจากบางวัดมีอาณาบริเวณกว้างและมีสิ่งของมาก เช่น เติง ตั้ง หมอน เมื่อไม่มีภิกษุอาศัยประจำก็อาจไม่มีคนดูแล สิ่งของเหล่านี้ถ้าจะชำรุดเสียหายไปเพราะตากแดด ตากฝน หรือถูกปลวกกัดทำลาย เมื่อเป็นเช่นนั้นเจ้าอาวาสจะต้องมอบหมายให้ภิกษุในวัดรูปอื่นเก็บสิ่งของเหล่านั้นให้เรียบร้อย เพื่อจะได้นำมาใช้ในโอกาสต่อไป

(5) เจ้าอาวาสจะต้องฉลาดในการจัดให้ภิกษุในวัดและอาคันตุกภิกษุเข้าพักอาศัยในเสนาสนะตามความเหมาะสมโดยให้คำถึงถึงลำดับพรรษา สุขภาพ ภาระหน้าที่และความสะดวกในการพักอาศัย โดยหน้าที่นี้อาจมอบหมายให้ภิกษุผู้เป็นเจ้าอธิการแห่งวิหารเป็นผู้ช่วยแบ่งเบาภาระ

จะเห็นว่า การดูแลวัดของเจ้าอาวาสในสมัยพุทธกาลนั้น นอกจากจะให้ความสำคัญกับการก่อสร้างและปฏิสังขรณ์เสนาสนะที่ชำรุดหักพังแล้ว ยังเน้นไปที่จัดการให้ภิกษุทั้งหลายได้เข้าพักตามความเหมาะสมด้วย ไม่ได้เน้นไปที่การใช้วัดไปทำประโยชน์อย่างอื่น ตามความหมายนี้ เจ้าอาวาสจึงไม่ใช่ผู้มีกรรมสิทธิ์โดยสมบูรณ์ที่จะทำอะไรกับวัดก็ได้

3) บทบาทของเจ้าอาวาสด้านการปกครองดูแลภิกษุในวัด

ในการแสดงหน้าที่ของภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาสนั้น หน้าที่สำคัญประการหนึ่งที่พระพุทธองค์ให้ความสำคัญมากคือ การให้การศึกษาบรมแก่ภิกษุที่อยู่ในวัด (Thai Tipitaka/22/234/376) เนื่องจากเจ้าอาวาสส่วนมากจะเป็นพระสังฆเถระ หรือไม่ก็เป็นอุปัชฌาย์อาจารย์ของภิกษุทั้งหลาย การทำหน้าที่อบรมให้การศึกษากฎภิกษุในวัดจึงเป็นเรื่องไม่ยากนัก พอประมวลบทบาทของเจ้าอาวาสด้านการปกครองดูแลภิกษุในวัดได้ดังต่อไปนี้

(1) หากเจ้าอาวาสเป็นอุปัชฌาย์ผู้ให้การอุปสมบทแก่ภิกษุ ภิกษุในวัดจะมีฐานะเป็นสหัตถิหาริกอุปัชฌาย์จะต้องทำวัตรต่อศิษย์ คือ สหัตถิหาริกวัตร กล่าวโดยสรุปดังต่อไปนี้

1.1 เอาธุระในการศึกษา พระอุปัชฌาย์ถึงสงเคราะห์อนุเคราะห์สหัตถิหาริกด้วยการสั่งสอนอบรมศิษย์ให้มีความรู้แตกฉานในไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) และด้านสาทิพ (สิกขาบทที่บัญญัติสำหรับภิกษุผู้ดำเนินชีวิตร่วมกัน มีความประพฤติเสมอกัน) (Thai Tipitaka/1/45/33) มีความปรองดองกัน เป็นแบบแผนแห่งความประพฤติที่ดี ทำให้มีชีวิตความเป็นอันเดียวกัน ทำให้ภิกษุทั้งหลายผู้มาจากถิ่นฐานชาติตระกูลต่างๆ กันมา มีความเป็นอยู่เสมอเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

1.2 สงเคราะห์ด้วยบาตร จีวรและบริวารอื่นๆ ถ้าสหัตถิหาริกไม่มีบริวารที่จำเป็นในการดำเนินชีวิต พระอุปัชฌาย์จะต้องจัดหาให้ จากนั้นคอยให้ความช่วยเหลือด้วยกิจที่พอจะช่วยให้ได้ ในลักษณะเดียวกับที่ศิษย์กระทำต่อตนเอง

1.3 ขวนขวายป้องกันหรือระงับความเสื่อมเสีย เช่น ความคิดจะสึก เปลื้องความเห็นผิด เป็นต้น พระอุปัชฌาย์ต้องคอยดูแลความเป็นอยู่ของสหัตถิหาริกให้อยู่ในเพศพรหมจรรย์ได้อย่างมั่นคง หากเกิดความเสียหายแก่สหัตถิหาริกต้องหาทางช่วยเหลือตามสมควร

1.4 เมื่ออาพาธเอาใจใส่พยาบาลจนตลอดชีวิต หรือรองนกว่าจะหาย (Thai Tipitak/4/67/88-92)

(2) หากเจ้าอาวาสไม่ได้เป็นอุปัชฌาย์ แต่เป็นพระสังฆเถระหรืออาจารย์ผู้สอนพระธรรมวินัยแก่ภิกษุ ภิกษุในวัดจะมีฐานะเป็นอันเตวาสิก อาจารย์จะต้องทำวัตรต่อศิษย์ คือ อันเตวาสิกวัตร โดยเน้นที่การให้การศึกษาบรมเพื่อให้รอบรู้พระธรรมวินัย หากศิษย์ไม่มีบริวาร เช่น บาตร จีวรก็ต้องหาให้ และแนะนำการเลี้ยงชีพตามแบบของภิกษุ กล่าวโดยสรุปดังต่อไปนี้ (Thai Tipitaka/4/79/112-118)

2.1 เอาธุระในการศึกษาของอันเตวาสิกให้เป็นไปตามหลักไตรสิกขา

2.2 พึงอนุเคราะห์อันเตวาสิกด้วยสมณบริวารของตามสมควร

2.3 ขวนขวายป้องกัน ระงับความเสื่อมเสียที่จะเกิดแก่อันเตวาสิกจากหนักให้เป็นเบา

2.4 เมื่ออันเตวาสิกอาพาธ ให้ดูแลพยาบาลจนกว่าจะหาย

จะเห็นว่า หน้าที่ปกครองดูแลภิกษุที่อาศัยอยู่ร่วมกันในวัดเป็นหน้าที่หลักของเจ้าอาวาสที่เป็นเช่นนี้เพราะว่า วัดหรือคณะสงฆ์เป็นหมู่หรือชุมชนที่มีการจัดวางระบบระเบียบเป็นอย่างดี มีอุดมคติมี

จุดมุ่งหมายว่าจะอยู่ร่วมกันด้วยความสงบเพื่อประพฤติปฏิบัติสิ่งดีงามคือการฝึกตนให้เจริญงอกงามในศีลสมาธิ ปัญญา การที่กำหนดให้มีพระอุปัชฌาย์และอาจารย์ปกครองนี้จึงเป็นหลัก ประกันว่าภิกษุผู้บวชเข้ามาใหม่จะได้รับการฝึกฝนตามหลักไตรสิกขา โดยเริ่มต้นตั้งแต่อุปสมบทใหม่ไปจนกว่าจะได้บรรลุปะระกัณฐะและให้ภิกษุทุกรูปถือปฏิบัติพระธรรมวินัยไปในแนวเดียวกัน (P.A. Payutto, 1996) ทำให้ตนเองเป็นคนดีและทำให้สังคมเป็นอุดมศีลธรรม นำสู่ความสงบสุขอย่างยั่งยืน (Suwannapong, 2017)

4) บทบาทของเจ้าอาวาสด้านการอนุเคราะห์อาคันตุกิกษุ

การทำหน้าที่ของเจ้าอาวาสอันดับต่อมาที่พระพุทธองค์ให้ความสำคัญมากคือ การทำหน้าที่ต้อนรับอาคันตุกิกษุที่เดินทางผ่านมาพัก เนื่องจากความเป็นไปของพระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาลนั้น พระพุทธองค์และพระสาวกจะไม่ค่อยพักอาศัยอยู่ในที่ใดที่หนึ่งตลอดเวลา การเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องอาศัยการเดินทางสัญจรพักค้างแรมในที่ต่างๆ ในเมืองที่ไม่มีวัด พระพุทธองค์และพระสาวกก็จะอาศัยพักตามป่าเขาบ้าง โรงปั้นหมอบ้าง ศาลาบ้าง แต่หากมีวัดก็จะมาพักในวัด ดังนั้น วัดจึงกลายเป็นที่พักของอาคันตุกิกษุโดยปริยาย ส่งผลให้เจ้าอาวาสนอกจากจะมีหน้าที่ดูแลภิกษุในวัดแล้ว ยังมีหน้าที่ต้องดูแลภิกษุที่สัญจรผ่านมาจากเมืองอื่นด้วย พอประมวลบทบาทของเจ้าอาวาสด้านการพัฒนาด้านของเจ้าอาวาสได้ดังต่อไปนี้ (Thai Tipitaka/22/239/381)

(1) เจ้าอาวาสเป็นตัวแทนของวัดต้อนรับอาคันตุกิกษุ คือ เมื่อมีอาคันตุกิกษุเดินทางผ่านมาพักในวัด หากเจ้าอาวาสมีพรรษาแก่กว่า หลังจากนุ่งห่มให้เรียบร้อย เก็บบริขารและทำกิจส่วนตัวแล้ว อาคันตุกิกษุจะต้องไปไหว้พระสังฆเถระที่เป็นเจ้าอาวาสแล้วค่อยเข้าพักในเสนาสนะที่สงฆ์จัดให้ แต่หากเจ้าอาวาสมีพรรษาอ่อนกว่า เจ้าอาวาสจะเป็นฝ่ายไหว้อาคันตุกิกษุ (Thai Tipitaka/7/356/222-223)

(2) เจ้าอาวาสจะต้องไม่มีความหวงแหนที่อยู่อาศัย ต้องเอาใจใส่จัดให้อาคันตุกิกษุได้เข้าพักอาศัยในเสนาสนะตามสมควรแก่พรรษา สุขภาพและภาระหน้าที่

(3) เมื่อจัดหาที่พักให้แล้ว เจ้าอาวาสจะต้องบอกคุุหส์ลผู้ได้บารณาไว้ให้มาถวายความอุปถัมภ์ภิกษุที่เดินทางมาจากเมืองอื่นให้ดำรงชีพอยู่ได้ตามสมควร

(4) ในตอนที่อาคันตุกิกษุพักอยู่ในวัดนั้น ก่อนถึงเวลาออกบิณฑบาต เจ้าอาวาสจะต้องบอกให้ทราบโคจรคาม (สถานที่ที่เฝ้ารับบิณฑบาต) รวมทั้งตระกูลที่มีศรัทธาสามารถไปรับบิณฑบาตได้ และตระกูลที่ไม่มีศรัทธา โดยไม่มีความหวงแหนโยมอุปัฏฐาก

(5) เมื่อมีคุุหส์ลนำลาภสักการะมาถวาย เจ้าอาวาสต้องแจกจ่ายให้ทั้งแก่ภิกษุที่อยู่ในอาวาสและอาคันตุกิกษุ ไม่หวงไว้บริโภคเพียงคนเดียว

ตามความหมายนี้ เจ้าอาวาสถือว่ามีส่วนสำคัญในการอำนวยความสะดวกให้แก่ภิกษุที่เดินทางผ่านมาให้ได้พักอาศัยในวัดตามเจตนาของอุบาสกอุบาสิกาที่ได้ถวายวัดแก่สงฆ์ในทิศทั้ง 4 ดังจะเห็นได้จาก ในสมัยพุทธกาล หากเจ้าอาวาสรูปใดไม่สามารถบริหารจัดการวัดให้เพื่อนสหธรรมจารีได้พักอาศัยตามสมควร และมีนิสัยชอบด่า บริภาษ เปียดเบียนและเสียตีสพระอาคันตุกิกษุจนไม่สามารถอาศัยอยู่ในวัดได้ ก็จะถูก

อุบาสกอุบาสิกาขับไล่ให้พ้นจากอาวาส บางครั้งพระพุทธรองค์ต้องแนะนำให้ปรับปรุงให้ระวางการใช้คำพูดไม่ให้เบียดเบียนเพื่อนสหพหุมจารีผู้มีคุณความดีเสมอตน

5) บทบาทของเจ้าอาวาสด้านการสงเคราะห์คฤหัสถ์

ในการทำหน้าที่ของภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาสนั้น พบว่าประเด็นหนึ่งที่พระพุทธรองค์ให้ความสำคัญมาก คือ การสงเคราะห์คฤหัสถ์ ที่เป็นเช่นนี้เพราะวิถีชีวิตของนักบวชในพระพุทธศาสนาจะต้องพึ่งพาอาศัยปัจจัยเครื่องเลี้ยงชีพจากคฤหัสถ์ ทรงสอนให้อาศัยปัจจัยเครื่องเลี้ยงชีพที่จำเป็น 4 อย่าง คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะและยารักษาโรค เมื่อได้รับความอุปถัมภ์จากคฤหัสถ์แล้ว จึงสอนให้สงเคราะห์คฤหัสถ์เป็นการตอบแทน ด้วยวิธีที่ไม่เป็นการประจบคฤหัสถ์และไม่เป็นอนิสนา (การแสวงหาลาภด้วยวิธีไม่สมควร) พอประมวลบทบาทของเจ้าอาวาสด้านการสงเคราะห์คฤหัสถ์ได้ดังต่อไปนี้

(1) เมื่อมีพระสงฆ์หมู่ใหญ่มาจากต่างถิ่นต่างแคว้น ก็ชวนช่วยบอกชาวบ้านผู้บวราณาไว้ให้มาทำบุญ ให้คฤหัสถ์ได้มีโอกาสถวายทานในหมู่ภิกษุผู้เป็นบุญเขตอันยิ่ง โดยไม่หวังลาภ เป็นการเปิดโอกาสให้โยมอุปัฏฐากได้บำรุงภิกษุอื่นด้วย (ทาน)

(2) แนะนำสั่งสอน ชักนำให้คฤหัสถ์สมาทานรักษาศีล 5 เพื่อความเจริญแก่ชีวิต (ศีล)

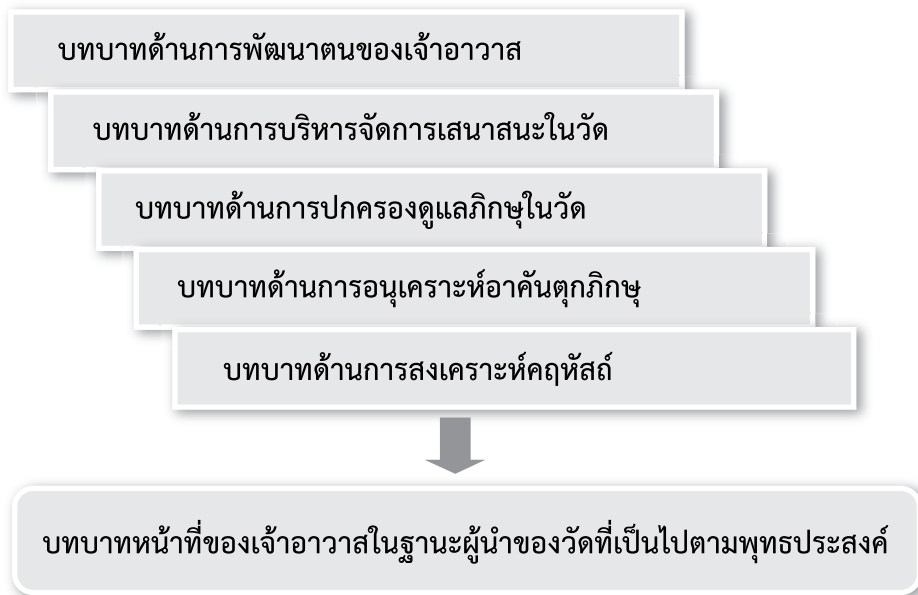
(3) แนะนำสั่งสอนคฤหัสถ์ให้มีโอกาสเจริญภาวนาเพื่อให้ตั้งอยู่ในการเห็นธรรม (ภาวนา)

(4) คฤหัสถ์ถวายโภชนะใดๆ จะด้วยหรือดี ก็ใช้สอยด้วยตนเอง ไม่ทำของที่เขาถวายด้วยศรัทธาให้หมดคุณค่าไป ไม่ทำศรัทธาไทยให้ตกไป

(5) เมื่อคฤหัสถ์เจ็บป่วยหรือถึงวัยชรา เจ้าอาวาสจะต้องหาเวลาไปเยี่ยมเยียนให้สติ ให้คฤหัสถ์ตั้งสติมีใจแนบแน่นมั่นคงในพระรัตนตรัยอันเป็นที่พึ่งสูงสุด

จะเห็นว่าการดำเนินชีวิตของภิกษุที่ต้องพึ่งพาอาศัยปัจจัย 4 จากคฤหัสถ์นั้น แสดงให้เห็นว่าพระพุทธรองค์มีพระประสงค์ให้ภิกษุต้องพบปะกับชาวบ้าน เป็นโอกาสให้ได้สนทนาธรรมแลกเปลี่ยนความเห็น ความสัมพันธ์เช่นนี้เรียกว่า “ระบบบุญกุศล” เป็นการเปิดโอกาสให้ทั้งสองฝ่ายได้กระทำอุปการะต่อกัน ระบบความสัมพันธ์เช่นนี้ทำให้ทั้งสองฝ่ายได้ประโยชน์ตามสมควรแก่สถานภาพของตน ดังความในพุทธสูตรคือ (1) คฤหัสถ์จะได้ทำการอุปถัมภ์บำรุงภิกษุด้วยปัจจัย 4 เรียกว่า “อามิสทาน” (2) ฝ่ายภิกษุเมื่อได้รับการอุปถัมภ์บำรุงแล้วก็จะได้ทำอุปการะตอบด้วยการอบรมสั่งสอนและแนะนำวิธีปฏิบัติเพื่อจะกระทำที่สุดแห่งทุกข์พ้นจากการเวียนว่ายในวัฏสงสาร เรียกว่า “ธรรมทาน” การทำการสงเคราะห์คฤหัสถ์นั้นให้ความสำคัญรวมไปถึงตอนเจ็บป่วยด้วย

เจ้าอาวาสในคัมภีร์พระพุทธศาสนาส่วนมากจะเป็นพระสังฆเถระที่ผ่านการอบรมฝึกฝนตนเองมาดี พร้อมกับได้รับการยอมรับจากภิกษุภายในวัดและคฤหัสถ์ผู้อาศัยอยู่รอบๆ วัด ต้องเป็นผู้มีความรู้ทั้งปริยัติและการปฏิบัติ ฉลาดในการจัดแจงดูแลเสนาสนะ ยินดีในการต้อนรับอาคันตุกษิภิกษุ พร้อมกันนั้นเจ้าอาวาสจะต้องมีความสัมพันธ์อันดีต่อกับคฤหัสถ์ด้วย สามารถสรุปได้ดังแผนภูมิ

สรุป

จากการศึกษาคุณสมบัติและบทบาทของเจ้าอาวาสในคัมภีร์พระพุทธศาสนา สรุปความได้ว่า คำว่า เจ้าอาวาส (อวาสิกะ) หมายถึง พระเถระผู้ได้รับการยอมรับให้ปกครองดูแลความเป็นอยู่ของภิกษุและรับภาระดูแลเสนาสนะในวัด วัดในสมัยพุทธกาลส่วนมากจะเป็นเสนาสนะที่สร้างในป่า ในอวาสิกวรรคได้รวบรวมหลักธรรมสำหรับเจ้าอาวาสจำแนกได้ 2 แนวทางใหญ่ๆ คือ (1) หลักธรรมที่ส่งเสริมการทำหน้าที่เจ้าอาวาส และ (2) หลักธรรมที่เป็นปทัชชหีการการทำหน้าที่ของเจ้าอาวาส กล่าวโดยสาระสำคัญ คือ เจ้าอาวาสควรมีคุณลักษณะสำคัญ คือ เป็นพหูสูต สมบูรณ์ทั้งมารยาทและวัตรปฏิบัติ ฉลาดในการใช้คำพูดต่อภิกษุและคฤหัสถ์ มีความรู้ในการก่อสร้างและบูรณะปฏิสังขรณ์เสนาสนะ และทำหน้าที่โดยปราศจากอคติ เจ้าอาวาสมีบทบาทสำคัญ 5 ด้าน คือ ให้ความสำคัญกับการพัฒนาด้านหลักไตรสิกขา เอาใจใส่ในการก่อสร้างและดูแลเสนาสนะในอาวาสให้พร้อมกับการพักอาศัย ปกครองดูแลภิกษุในอาวาสให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย อนุเคราะห์อาคันตุกิกษุให้ได้รับความสะดวกในการพักอาศัยตามสมควร ให้การสงเคราะห์คฤหัสถ์ใกล้ชิดด้วยเมตตา ทั้งการแก้ข้อบัญญัติและการเยี่ยมเยียนยามเจ็บป่วย

เจ้าอาวาสในสมัยพุทธกาลจะมีความแตกต่างจากสังคัมไทย อย่างไรก็ตามพบว่าคุณสมบัติและบทบาทของเจ้าอาวาสในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเหมาะสมที่เจ้าอาวาสในสังคัมไทยจะนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวปฏิบัติ ทั้งนี้เพราะเข้ากันได้กับบริบทในสังคัมไทย สรุปคุณสมบัติและบทบาทของเจ้าอาวาสที่เหมาะสมกับบริบทสังคัมไทยได้ 5 ด้าน คือ (1) เจ้าอาวาสต้องเอาใจใส่ในการศึกษาพระธรรมวินัยและการศึกษาตามหลัก

ไตรสิกขา เป็นการพัฒนาดนให้มีความรู้ดีมีการปฏิบัติถูกต้องก่อนที่จะไปสอนคนอื่นทั้งที่เป็นภิกษุและคฤหัสถ์ (2) มีความรู้ในการบริหารจัดการวัด มีความรู้เรื่องการก่อสร้างและซ่อมแซมเสนาสนะให้มีจำนวนเพียงพอ และอยู่ในสภาพสมบูรณ์พร้อมจะเป็นที่พักอาศัยของภิกษุ (3) ต้องเอาใจใส่ในการปกครองดูแลและเอาใจใส่ในการให้การศึกษาบรมแก่ภิกษุที่อยู่ในวัด และให้คำแนะนำสั่งสอนแก่คฤหัสถ์ที่อยู่รอบวัดให้มีความรู้หลักธรรมเป็นอย่างดี (4) ต้องเอาใจใส่ในการต้อนรับอาคันตุกภิกษุให้ได้พักในวัดได้ตามสมควร และ (5) ต้องมีความสัมพันธ์อันดีกับคฤหัสถ์ด้วยการให้คำแนะนำสั่งสอน บอกข่าวในคราวที่จะมีภิกษุมาพักเพื่อจะได้มาถวายการอุปถัมภ์ เมื่อยามคฤหัสถ์เจ็บป่วยหรืออยู่ในวัยชรา เจ้าอาวาสจะต้องเอาใจใส่ดูแล คอยแวะเวียนไปเยี่ยมให้กำลังใจ สอนให้มัสติตั้งรับกับความเป็นไปของชีวิตอย่างไม่ประมาท จะเห็นว่า เจ้าอาวาสในสังคมไทยควรเป็นผู้มีคุณสมบัติพร้อมทั้งความรู้และการปฏิบัติ เอาใจใส่ในการพัฒนาดนจนมีความพร้อมแล้ว ค่อยมาสั่งสอนคนอื่น ไม่มีความโลภในลาภสักการะ ไม่ตระหนี่กีดกันภิกษุอื่นจากตระกูลอุปัฏฐาก ไม่สะสมปัจจัยเพื่อตนเอง หากจะมีก็เพื่อใช้จ่ายเพื่อส่วนรวม หรือมีไว้เพื่อบำรุงเสนาสนะให้อยู่ในสภาพสมบูรณ์ เป็นผู้ที่ต้องเสียสละเพื่อส่วนรวมสมควรที่จะได้รับการยกย่องสรรเสริญ

References

- Mahachulalongkorn University. (1996). *Thai Tipitakas*. Bangkok: MCU Press.
- Phra Dhammapitaka (P.A. Payutto). (1996). *The situation of Buddhism. Flows, and superstition*. (2nd ed.). Bangkok: Buddhist Dharma Foundation.
- Phra Dhammapitaka (P.A. Payutto). (2003). *Measuring social development in rural areas must be refreshed, so Thailand will progress*. Bangkok: Department of Religion.
- Phra Watcharawit Imwongsa. (2016). The Roles of Sangha Leaders to Support Democratic Way of The People The Municipality, Nakhonratchasima Province. *NRRU Community Research Journal*, 10 (1), 70-81.
- Phrakhrusathitdhammalangkar (Jamnion Sujato). (2017). The Vipassanā Teaching Process for Qualities of Life Development Among Thai Society. *Journal of MCU Peace Studies*, 5 (2), 159-168.
- Royal Academy. (2003). *The Royal Institute dictionary B.E. 2542*. Bangkok: Nanmee books publication.
- Suwannapong, W. (2017). A study of Buddhist Disciplines in Vinaya Tipitaka. *Journal of MCU Buddhapanya Review*, 2, (2), 45-54.
- Wipatchawatee, S. (2017). Buddhist Philosophy on Personality Development. *Journal of Graduate Studies Review*, 13, (3), 134-143.